

VAMPIRISM ȘI VRĂJITORIE. CREDINȚE MAGICE DIN BANATUL HABSBURGIC ÎN LUMINA UNEI ANCHETE DIN ANUL 1728

Sandra Hirsch*

Vampirism and witchcraft. Magical beliefs in the Habsburg Banat in light of a 1728 criminal investigation

Abstract: This paper investigates witchcraft and vampirism in the Banat during Habsburg rule. At the dawn of the 18th century, the House of Habsburg conquered the Ottoman province of Banat. Thus a new Central-European rule would set upon an ethnically diverse population. Settlers joined after 1718; among those, were the officials of the Provincial Administration and officers of the General Command of Banat. Imagine these educated people having to judge an inquiry regarding witchcraft and vampirism. Magic beliefs such as the returning of the dead have been documented in regions of Bohemia, Moravia, Poland, Hungary, Transylvania, Banat or Serbia. At the core of this study is an original source from 1728: the trial of an old woman from an Orthodox village, accused to be both a vampire and a witch. This particular inquiry had taken place before some notorious ones that occurred in Serbia or Moravia and, more significantly, before Maria Theresia's rescript against traditional ways of dealing with magic. By drawing on comparison with similar cases discussed by historians, this paper sheds light on the beliefs that shaped the mentalities of people living in the early modern Banat. Unlike the existing literature that favours either a legalistic or a medical view on the subject, this paper develops a bottom-up approach that investigates everyday experiences and practices of witchcraft and vampirism in the Habsburg Banat, thereby extending our knowledge of the socio-cultural history of the region.

Keywords: 18th century, Banat, witchcraft, vampirism, popular beliefs

Cuvinte cheie: secolul al XVIII-lea, Banat, vrăjitorie, vampirism, credințe populare

Motto: „Slowly, slowly we are learning that the eighteenth century was more than an age of reason.”¹

La început de vară, în Timișoara, la 10 ani de la instaurarea administrației habsburgice în Banat, autoritățile se pregătesc să judece un caz de... vrăjitorie și vampirism, legat de fapte ce s-au petrecut într-un sat din districtul Vârșeț. Credințele magice dintr-un anume spațiu și timp completează cunoașterea referitoare la societatea respectivă, la cotidianul de odinioară. Dar mai întâi să aruncăm o privire de ansamblu asupra lumii pe care urmează să o descoperim în continuare.

Banatul anului 1728 fusese recent cucerit de Casa de Austria în ofensiva sa împotriva Imperiului otoman, soldată cu anexarea, printre altele, a acestei provincii istorice, a Olteniei (Mica Valahie) și a nordului Serbiei (prin pacea de la Passarowitz – 1718). De la acea dată, noile structuri și planuri ale Habsburgilor vor începe să prindă contur și să modeleze Banatul după principiile mercantilismului. În perioada 1718–1778, această provincie va fi subordonată nemijlocit forurilor aulice vieneze (Consiliul Aulic de Război și Camera Aulică), iar Carol VI urma să fie suveranul absolut și unicul stăpân de pământuri. Alături, nordul Serbiei va beneficia de o organizare administrativă foarte asemănătoare, care rămâne în picioare doar până în 1739, când provincia este recâștigată de Poartă². Revenind la Banat, austriecii au considerat că acest tip de guvernare va înlesni progresul economic și va ține sub control populația eterogenă moștenită din epoca anterioară, a vilayetului. În fapt, toate schimbările dorite s-au produs lent. Desigur, o nouă administrație a fost pusă pe picioare în aproximativ doi ani, iar procesul de colonizare cu funcționari, specialiști, muncitori, comercianți, mineri, agricultori a început imediat. În primii ani de după cucerire era necesară stabilizarea populației și câștigarea încrederii autohtonilor, speriați și sătui de război și de dări. În paralel cu măsurile administrative s-a început reconstrucția cetăților cucerite (în

* Universitatea Babeș-Bolyai, Str. Mihail Kogălniceanu nr. 1, 400084, Cluj-Napoca. sandra27hirsch@gmail.com

¹ Midelfort 2005, 2.

² Pentru organizarea administrativă a Banatului vezi Feneșan 1997, iar pentru a Serbiei de Nord: Langer 1889.

speță a capitalei regiunii – Timișoara) și ridicarea unor noi așezări de tip rural. Așadar, avem de-a face cu o populație băștinașă formată din sârbi, români (în mare parte ortodocși – numiți în documente „rascieni”, dar și rascieni catolici), armeni, evrei, țigani și alții, locuitori ai acestor meleaguri dinaintea venirii austriecilor; pe de altă parte, după 1716 încep să sosească elemente alogene, coloniștii aduși din zonele sudice și sud-vestice ale Imperiului romano-german, din Austria, Boemia, Moravia, în majoritate covârșitoare de religie catolică. Evenimentele narate în continuare se petrec într-un sat al autohtonilor, deci vom avea în vedere această parte a societății rurale, dar și relația sa cu autoritățile, reprezentate aici de membrii comisiei care conduce interogatoriul.

Scopul principal al studiului este descoperirea credințelor magice care reies din sursa cercetată: ancheta unui caz de vrăjitorie și vampirism din anul 1728, cauzată de evenimente petrecute în satul Ezeriș, districtul Vârșeț. Prin cuvintele personajelor implicate în interogatoriu avem acces nemijlocit la mentalitățile satului bănățean postotoman. De asemenea, ne interesează modul de dialogare al celor două lumi evocate: sătenii băștinași, majoritatea născuți și crescuți pe aceste meleaguri de pe vremea stăpânirii turcești, iar pe de altă parte, funcționarii Administrației de la Timișoara (*kaiserliche Banater Landesadministration*) și ai Auditoriatului (*Auditorialamt*) și Generalatului, străini de aceste locuri, reprezentând noua autoritate de model central-european, care încearcă să-și impună cultura. Pentru o mai bună înțelegere a documentului începem cu o contextualizare a fenomenelor vampirismului și vrăjitoriei, prin amintirea cazurilor atestate în prima jumătate a secolului al XVIII-lea în arealul geografic din proximitatea Banatului. Aceste cazuri, unele deja dezbătute de istoriografie, vor permite apoi comparații cu situația din prezentul studiu. După ce sunt redate faptele narate în document, punându-le într-o ordine (crono)logică, este necesară o abordare paralelă a personajului principal, prin prisma celor două concepte atestate de sursă: acuzata ca vrăjitoare și ca vampir. În acest punct se caută locurile unde informația se intersectează cu credințele deja atestate de literatura de specialitate. În final, se vor sublinia acele elemente originale ale documentului și importanța sa în studiul mentalităților și credințelor de la începutul stăpânirii habsburgice.

Metodele și perspectivele din care este privit un subiect influențează rezultatele cercetării. Fenomene ca vampirismul și vrăjitoria au fost studiate din numeroase unghiuri de-a lungul timpului. Menționăm aici doar câteva din acestea. Vampirismul a fost tratat de cei contemporani cu fenomenul din perspectiva medicală, dar și a religiei sau a superstiției. În secolele următoare se adaugă perspectiva istoriei culturale, a folclorului, a istoriei politice (fenomenul privit ca o caracteristică a regiunilor de graniță, afectate de schimbări administrative și mișcări de populație), a antropologiei istorice (a relației identitate-alteritate). Asemănător, procesele de vrăjitorie s-au aflat în atenția specialiștilor, care de-a lungul timpului au abordat subiectul în varii moduri. Pentru studiul de față vom folosi metoda comparativă, vom utiliza concepte medicale, dar cele mai originale contribuții se încadrează în sfera antropologiei istorice și a istoriei mentalităților, prin încercarea de a ne apropia de atitudinile și obiceiurile locuitorilor Banatului de acum 300 de ani.

1. Europa central-orientală, vampirii și vrăjitoarele

Pornind de la ideea deja stabilită de literatura de specialitate – aceea că vampirismul este o credință specifică unei anume părți a Europei – propunem în cele ce urmează să trecem în revistă cazurile atestate de vampirism din Banat sau din preajma sa. Vom vedea că printre acestea, precum indică și sursa noastră originală, vampirul și vrăjitoarea au adesea comportamente asemănătoare, iar credințele legate de ei se întrepătrund.

Începuturile existenței vampirilor în mentalul european sunt învăluite în obscuritate. Totuși, se pare că în Silezia (1591), Boemia (1618) și Polonia (1624) s-au înregistrat primele mențiuni, urmate de cele din ținuturile balcanice din a doua jumătate a secolului al XVII-lea³.

În anii 1725–1726 se petrecuseră câteva nereguli în satele din Banat și din Serbia deopotrivă, care au ajuns la urechile autorităților locale. Administratorul superior al oficiilor districtuale Lugoj, Făget, Lipova și Caransebeș, Johann Rác, la sfatul Administrației de la Timișoara, a fost prezent la dezgroparea cadavrului unei femei, care fusese vrăjitoare, suspectată că a devenit vampir. Un alt caz provine din satul românesc Babșa (la NV de Lugoj, azi în jud. Timiș), care fusese în întregime excomunicat de către episcopul ortodox, pe motiv că sătenii au ars un cadavru de vampir. În 1726, același Rác raporta despre un

³ Klaniczay 1987, 172.

număr ridicat de morți în Lugoj, fenomen pus pe seama unei femei bătrâne devenită vampir⁴. În anul 1725, în Serbia vecină, administratorul districtului de graniță Gradiska, Frombald, se confrunta cu probleme asemănătoare: în satul Kisilova (azi Kisiljevo, Veliko Gradište, Serbia) unde au murit nouă oameni în opt zile, iar vina părea a fi a unui consătean decedat de zece săptămâni, pe nume Peter Plogojovic. Acesta fusese acuzat că și-ar vizita cunoscuții în timp ce dorm. Cadavrul a fost cercetat în prezența lui Frombald, iar datorită faptului că era încă nedescompus și prezenta urme de sânge proaspăt la gură, a fost executat cu un țărșu și ars⁵.

Câțiva ani mai târziu, în 1729 și 1730, Administrația Banatului avertiza oficiul districtual Lugoj despre măsuri în cazul vampirului din Șanovița (azi în jud. Timiș), dar și despre ridicarea excomunicării asupra satului Gruni (la N de Lugoj, azi în jud. Timiș)⁶. Din Serbia mai provin două relatări foarte interesante din anii 1731–1732, ce vor avea ecou rapid în restul Europei. Locuitorii din satul Medvegya, district Jagodina (azi Medveđa, Trstenik, Serbia) se plâneau cu privire la câteva decese suspecte, mai precis 13 persoane în șase săptămâni. Ca urmare, medicul epidemiolog Glaser a fost trimis să investigheze pericolul unei posibile epidemii. Acesta nu a găsit nimic alarmant, dar sătenii insistau să deshumeze câteva cadavre (femei, copii, bărbați, decedați la vârste diferite) pentru a afla adevărul. La Belgrad s-a alcătuit ulterior o adevărată comisie pentru a elucida misterul, care în frunte cu chirurgul militar Johann Flückinger a examinat 17 morți. Chirurgul a redactat un raport detaliat (*Visum et repertum*) care va aduce la cunoștința Occidentului credințele din zonă. Raportul său începea cu povestea unui anume haiduc, Arnold Paole, decedat cu 5 ani în urmă în Medvegya, deshumat la 40 zile după înmormântare, străpuns cu țărșul și incinerat, căci era suspect de a se fi transformat în vampir. Haiducul povestea în timpul vieții că fusese urmărit de un vampir în Serbia turcească și încercase să se trateze ungându-se cu sângele respectivului nemort, dar se pare că în zadar⁷.

O altă istorisire transmisă din vorbă în vorbă s-ar fi petrecut cronologic înainte de 1730, iar geografic la granița Ungariei cu Moravia (Hodonín, azi Cehia). Generalul conte Caprara a aflat de la un soldat din regimentul său că tatăl birtășului din localitatea respectivă s-ar fi întors din morți după zece ani și ar fi provocat decesul fiului său. Cu ocazia asta sunt aduși în discuție alți morți de acum zeci de ani care bântuie printre cei vii. S-a constituit și aici o comisie care a dezgropat, „reomorât” și reînhumat cadavrele⁸. Moravia pare că nu a scăpat nici ea de fenomenul întoarcerii din mormânt: registrul civil cu decedați al anilor 1662–1738 al localității Bärn (azi Morvaský Beroun, Cehia) numără zece cazuri de morți neliniștiți, de religie luterani sau catolici⁹. Dacă ne îndepărtăm și mai mult de spațiul balcanic, s-a constatat că prima știre despre vampiri sau nemorți care a ajuns în spațiul german provine din Lublau, de la granița ungaro-polonă (azi Stará Lubovňa, Slovacia) și a fost publicată în 1718 în ziarul „Europäischen Niemand”. Povestea lui Michael Caspareck începea cu decesul său în luna februarie, urmat de dezumarea și arderea sa în aprilie. Cauzele erau spaima indusă locuitorilor de către acest mort care pare să ducă în continuare o viață: conform martorilor, stătea la masă cu oamenii, se plimba prin țară etc. E posibil totuși ca această povestire să fi dobândit notorietate drept caz de vampirism după cele din Serbia¹⁰.

Știrile din Banat continuă în anii următori, fiind vorba în general despre aplicarea acelorași metode de „omorâre” a unui om deja mort, despre ritualul înmormântării la ortodocși sau despre existența unui vampir care bântuie prin sate și ucide numeroși oameni¹¹. Autoritățile nu se lasă descurajate nici aici; de plidă, medicul militar Georg Tallar a avut cinci ocazii să cerceteze subiectul: pe când fusese chirurg în regimentul Geyer (Deva, Transilvania) în 1724, în regimentul Veterani (Obârșia, Valahia) în 1728, în cadrul regimentului Fürst Lobkowitz (iarăși în Transilvania, posibil între 1737–1741), apoi în cele trei sate bănățene – Schebel/ Jebel (district Ciacova, azi în jud. Timiș), Klein Dikvan/ Ticvaniul Mic (la NV de Oravița, district Palanca Nouă, azi în jud. Caraș-Severin) și Kallacs/ Călacea (district Timișoara, azi jud. Timiș) în anii 1750. Raportul său, datat 1756 și publicat în 1784, este un text de bază în cerce-

⁴ Petri 1961, 140.

⁵ Hamberger 1992, 43–45; Kreuter 2001, 81; Mézes 2013, 28–29.

⁶ Petri 1961, 141.

⁷ Hamberger 1992, 46–54.

⁸ Hamberger 1992, 60–61.

⁹ Hamberger 1992, 77–78.

¹⁰ Hamberger 1992, 62–64.

¹¹ Scurtele rapoarte despre vampiri din Banat până în 1753 adunate din L. Baroti, *Adattár Délmagyarország XVIII. századi történetéhez* în Petri 1961.

tările ulterioare în domeniu. Aceeași preocupare a avut-o și Dr. Paul Adam Kömüves (*Protomedicus* în Banat între 1753–1777), când a trebuit să investigheze un astfel de caz în anul 1753. Medicul Johann Georg Kramer, medic militar și unul din primii *Protomedicuse* ai Banatului (1717–1721) a scris în revista „Noricum” un scurt text despre *Wampyris Serviae in Hungaria*, în 1732. Geografia cazurilor devine interesantă, deoarece acestea sunt atestate inclusiv în nordul Transilvaniei (cazul vampirei din Cavnic din 1753). Concomitent cu raportul lui Tallar are loc o răsunătoare anchetă pentru cazurile din zona Ölmütz, localitatea Hermesdorf (azi Temenice, Šumperk, Cehia), care vor sta la baza scrierii lui Gerard van Swieten, medicul și consilierul Mariei Terezia: *Abhandlung des Daseins der Gespenster* (Tratat despre existența spiritelor). Situația din Moravia a determinat-o pe suverană să emită un prim ordin în 1755, care interzicea luarea măsurilor în cazuri legate de spirite, vrăjitorie, posedări sau *magia posthuma*, fără aprobarea puterii politice¹².

Nu insistăm asupra mențiunilor despre vampiri de după anii '30 ai secolului XVIII, căci cele enumerate au fost de ajuns pentru a încadra sursa pe care urmează să o analizăm; aceasta prezintă evenimentele dintr-un sat al districtului Vârșeț, petrecute în lunile noiembrie – mai 1728. Documentul se situează în orice caz înaintea existenței unei legislații precise privitoare la superstiții și magia posthuma (înaintea ordinului Mariei Terezia din 1755).

Încercăm în continuare să observăm care a fost percepția conceptului de vrăjitorie în Banat la începutul secolului al XVIII-lea. Unii istorici au considerat că ar exista o legătură între momentul încetării proceselor de vrăjitorie și apariția cazurilor de vampirism¹³, în sensul că eliminarea vrăjitoarei ca *persona non grata* a dus la căutarea unui alt țap ispășitor; în plus, nu un caz de vrăjitorie, ci unul de vampirism a dus la elaborarea decretului Mariei Terezia, care la rândul lui a stopat avântul vrăjitoriei. Banatul este amplasat în contextul geografic mai larg al Europei Centrale și de Est, teritorii în care prigoana vrăjitoarelor începuse mai târziu decât în vest, nord sau sud. Privind în ansamblu, în Austria, Stîria, Ungaria, Transilvania, Boemia, Croația, Slovenia s-a constatat că au avut loc numeroase procese împotriva persoanelor suspecte de vrăjitorie mai ales în secolul al XVII-lea, continuate și în secolul următor. Despre teritoriile ungurești ocupate de otomani nu se cunosc atâtea date, existând și aici procese, dar nu la fel de dese. Mai târziu, ele au o însemnată frecvență în Ungaria, în anii 1710–1750, așadar într-un teritoriu proaspăt recucerit de la turci. La Szeged, exact în anul interogatoriului nostru – 1728 – se petrece un mare proces încheiat cu condamnarea a 14 femei. Un al doilea val izbucnește în jurul anului 1755, odată cu procesele în masă de la Arad. Prigoana vrăjitoarelor se încheie odată cu decretele Mariei Terezia din 1755–1768. În Polonia are loc un ultim proces în 1776¹⁴. Banatul secolului al XVIII-lea nu pare să fi fost un teren propice pentru astfel de condamnări. O posibilă explicație ar fi populația autohtonă, în mare parte de religie ortodoxă, căci Biserica Răsăriteană este recunoscută pentru slaba persecuție a acestui fenomen. Ne este cunoscut (pe lângă cazul ambivalent din centrul acestui studiu) doar primul caz amintit de Petri: al vrăjitoarei decedate, suspectă de a se fi transformat în moroi, în 1725. Contemporan cu fenomenul, Tallar considera că religia ortodoxă și slaba pregătire a preoților hrăneau superstițiile oamenilor simpli și credința în vampiri. Puțin probabil că această confesiune a încurajat de fapt credința în vampiri. Doar exemplele oferite de localitățile bănățene Babșa, Gruni sau altele citate de A. P. Petri arată că preoții ortodocși au reacționat împotriva acestor credințe, folosind inclusiv excomunicarea.

Din punct de vedere temporal, documentul de față se încadrează în perioada de apariție și răspândire a credinței în vampiri, iar spațial este inclus într-una din provinciile balcanice cu un număr apreciabil de cazuri atestate. Pe de altă parte, prigoana vrăjitoarelor în Ungaria recucerită de la otomani poate fi comparată cu „vânătoarea” de vampiri din Banatul proaspăt anexat de la turci. În ambele situații, schimbarea stăpânirii turcești cu cea austriacă pare să fi cauzat mișcări interesante în domeniul credințelor populare, fenomen intuit deja de istorici¹⁵, dar care merită un studiu mai aprofundat pe viitor. În plus, reținem că până în anul 1728 (când se petrece procesul analizat aici), autoritățile locale avuseseră doar câteva ciocniri cu conceptul de vampir, căci oricum documentul citat este situat cronologic înaintea cazurilor notorii din Serbia din anii 1731–1732 sau din Moravia din 1755. Prin asta se înțelege de ce comisia de judecată disecă problema și lungește interogatoriul (pune numeroase întrebări martorilor, adesea repetitive). Scopul

¹² Tallar 1784, 15–16; Hamberger 1992, 84–86; Kreuter 2001, 91–93, Mézes 2013, 43; Bologa 1935, 167.

¹³ Klaniczay 1987.

¹⁴ Muchembled 1997, 227–230; Klaniczay 1987, 166.

¹⁵ Nowosadtko 2004.

acestei contextualizări a fost să arătăm că în primele decenii din secolul al XVIII-lea, locuitorii autohtoni ai Banatului erau familiarizați cu astfel de credințe magice, cu termenii de vampir sau vrăjitoare, pe care îi folosesc cu ușurință (fie că îi înțeleg sau nu), spre uimirea autorităților, cum vom vedea în cele ce urmează.

2. Procesul vrăjitoarei-vampir

După integrarea sa în teritoriile Casei de Austria, pentru Banat se va stabili și un sistem juridic aparte. Astfel, din punct de vedere al legislației, provincia Banat aplica legile Austriei Inferioare. Domeniul justiției era divizat între militari și civili. Pentru populația civilă, cnezii și administratorii (în fiecare district) și magistratul orașenesc (pentru Timișoara) reprezentau prima instanță de justiție în chestiuni minore; când acestea nu sunt de ajuns, următoarea instanță era Administrația, iar pentru cazurile penale – Auditoriatul¹⁶.

Studiul de față a pornit de la un document inedit, de dimensiuni considerabile, care reprezintă o amplă anchetă cu interogatoriu. La 4 mai 1728, Administrația a ordonat oficiului Auditoriatului și Generalatului să alcătuiască o comisie pentru a ancheta un caz de *maleficium* (vrăjitorie), provenit din districtul Vârșeț. Comisia fusese alcătuită din Franz Xaver von Eyersperg¹⁷, maiorul orașului (*Platz Obristwachtmeister*), auditorul Franz Joseph Müller von Freyburg¹⁸ (*kaiserlicher General Auditor Lieutenant*), grefierul Ernestus Dercum și încă doi membri (un căpitan și un locotenent major).

Locul. Districtul Vârșeț era una din cele 13 unități administrative de acest fel ale provinciei, conduse fiecare de câte un administrator districtual. Mai existau patru administratori superiori, doi la Timișoara, unul la Lugoj și unul la Orșova. Satele cu populație mixtă erau conduse de cnezii; mai multe sate se aflau sub autoritatea unui obercneaz. Cnezii sătești și jurații acestora erau aleși de către comunitățile respective, de regulă pentru trei ani¹⁹. Satul Ezeriș (azi în jud. Caraș-Severin) este atestat documentar din 1319 sub numele Egres/ Egrus, iar pe timpul stăpânirii otomane este amintită denumirea Hecseris. Din conscripția austriacă din 1717 aflăm că satul Esseriss este compus din 52 de case, iar în harta lui Mercy (1723) apare sub numele de Egrîș, în districtul Vârșeț²⁰. Ultimele două mențiuni sunt importante pentru noi, mai ales că aceasta este denumirea care apare și în sursa studiată (*Egräsch*).

Personajele. Ancheta care începea în primăvara anului 1728 are în centrul atenției o femeie în vârstă de aproximativ 80 de ani din sat, pe nume Catharina Predonia (Preda), bănuită de consăteni că ar fi cauzat numeroase morți în ultimele luni. Interacțiunile sale cu lumea din sat reies din declarațiile martorilor, dintre care unii erau rude cu acuzata: fiica sa, Draginska în vârstă de 40 ani și căsătorită, fiul Draginskăi (nepotul acuzatei) pe nume Csures (20 ani) și fiul acuzatei, Martin Preda (30 ani, căsătorit). Lor li se alătură fostul cneaz al satului, Nicola (60), actualul cneaz, Pietro Fiat (50), niște cunoștințe ale femeii, Georg Opra și Pietro Rus (40, respectiv 50 ani), un alt sătean, Butnik Dolka și o fostă rezidentă din sat care se mutase între timp în Verluck (azi Fârliug, jud. Caraș-Severin), pe nume Magdalina (20). Toți erau de confesiune ortodoxă.

Firul epic. Narațiunea simplificată ar reda câteva puncte de reper. Din toamna anului 1727 până în iarna anului 1728 au murit în sat în jur de 50 de oameni. Pentru că această Catharina s-a aflat în preajma lor cu câteva zile înainte de deces, ea a devenit țapul ispășitor în ochii sătenilor. Aceștia au acuzat-o public că este vrăjitoare, existând practic trei „răscoale” împotriva bătrânei. Femeia nu a recunoscut nimic și drept urmare a fost arsă pe spate cu fierul înroșit. Fenomenul deceselor s-ar fi petrecut în modul următor (după spusele martorilor): Catharina se prezenta în vizită la viitoarele victime (uneori intrând în casă pe ... horn!), iar acestea mureau în trei-opt zile. Într-un al doilea plan al narațiunii am plasa povestea legată de apariția acuzatei în casa fiicei sale, care era de asemenea bolnavă. Fiica, Draginska, a declarat în numeroase rânduri că mama sa a venit în timpul nopții la ea, pe horn, împreună cu o altă femeie. A doua zi,

¹⁶ Banatisches Institutum 1718, 156.

¹⁷ Franz Karl Kaspar Edler von Eyersperg – maior al orașului Timișoara, președinte al Comisiei de construcții timișorene, ulterior din 1729 până la decesul din noiembrie 1735 comandant al cetății Panciova; Petri 1992, 377.

¹⁸ Franz Joseph Müller von Freyburg – auditor imperial, *Landauditor* și *General Auditor Lieutenant* pentru Timișoara din 1718 până în martie 1745 când moare, autor al lucrării *Jurisprudentia Criminalis In Judicio Castrensi Et Forensi, Seu Corpus Juris Caesarei, In Delictis Militaribus et Criminalibus Opus Theorico-Practicum* (1726); Petri 1992, 1316; Aldag 2014, 2083.

¹⁹ celelalte 12 districte sunt: Cenad, Becicherecul Mare, Panciova, Timișoara, Ciacova, Palanca Nouă, Lipova, Făget, Lugoj, Caransebeș, Almăj, Orșova; Feneșan 1996, 26.

²⁰ Ilieșiu 2011, 120–121; a se vedea atestările acestui sat sub varii denumiri la Forțiu 2016, 5–6.

Draginska și-a trimis fiul la Catharina pentru a-i lua sânge. Detaliile povestirii le vom prezenta mai jos. Într-un alt plan paralel se află scuza inventată de acuzată pentru a scăpa de gura oamenilor: povestea celor doi draci. Catharina însăși a declarat cel puțin în fața a două persoane că ea fusese vizitată de doi draci care îi aduceau mâncăruri (ca explicație pentru silueta sa rubensiană, pusă de săteni pe seama vampirismului).

Întrebările generale și poziția comisiei. Desigur, doar din formularea interogatoriului sau din cele câteva note care întrerup șirul întrebărilor nu ne putem da seama precis de atitudinile sau reacțiile membrilor comisiei de judecată. Anumite întrebări se repetă în chestionarea martorilor. Înainte de toate ei sunt rugați să-și spună numele, vârsta, religia, locul nașterii și domiciliul. În al doilea rând, după ce se stabilește că sunt la curent cu subiectul interogatoriului, martorii sunt întrebați ce știu despre viața și faptele acuzatei, insistând pe alocuri cu această întrebare. Apoi comisia mai dorea să știe în ce fel sau din ce cauză ar fi murit oamenii din sat. O altă întrebare repetitivă se leagă de relația femeii cu biserica și cu preoții. Referitor la povestea cu boala fetei acuzatei, Draginska a fost chestionată dacă nu cumva este posibil să fi visat ceea ce a declarat; în mod similar, comisia a observat și catalogat depoziția bătrânei ca schimbătoare și ezitantă. Legat de povestea cu dracii, autoritățile au părut interesate de detalii precum obiceiurile alimentare ale femeii, de forma sa fizică de acum și de odinioară, de natura și comportamentul acelor spirite. De menționat este că interogatoriul acuzatei este cel mai lung, întinzându-se pe durata a patru zile (12, 13, 14 mai și 5 iunie), iar pe parcursul acestuia au fost readuși unii martori, atunci când declarațiile Catharinei nu coincideau cu ale lor. Comisia nota ori de câte ori răspunsurile femeii erau vagi sau contradictorii. În general, întrebările adresate se înscriu într-un șir logic, dar se lovesc brutal de răspunsurile uneori surprinzătoare ale martorilor, care nu fac decât să nască alte și alte nelămuriri.

Răspunsurile. Semnificativă pentru mentalitatea veacului al XVIII-lea și pentru ancheta de față este depoziția fostului cneaz, Nicola – primul martor. Întrebat ce știe despre vrăjitoare, acesta răspunde că „despre vrăjitorie (*Hexerey*) nu știe să zică multe, dar despre vampiri (*Blutsaugern*), numiți în limba valahă *Moronyia* sau în rasciană *Vampir*, ei le sug sângele oamenilor, care mor apoi în câteva zile”. El nu a văzut niciodată un vampir, dar a auzit (!) că în alte sate sunt dintre aceștia care ies din morminte și sug sângele oamenilor (**Fig. 1**)²¹. Prin aceste câteva rânduri, membrii comisiei de odinioară (și cititorii din prezent ai documentului) sunt introduși brusc în lumea credințelor din Banatul secolului al XVIII-lea. Despre utilizarea termenilor subliniați mai sus vom vorbi în următoarele pagini. În altă ordine de idei, sătenii chemați la anchetă par a răspunde clar, coerent și cu toate detaliile cunoscute, excepție făcând acuzata și fiica sa; cele două lasă cel mai mult impresia că fantezia predomină în declarațiile lor. Cu excepția acuzatei, când un martor este rugat să repete un răspuns, declarația este constantă. Cu toate eforturile anchetatorilor, cu toate detaliile povestirilor sătenilor, firul epic complex lasă încă loc unor întrebări fără răspuns.

3. Cauzalitate și simptome

Cert este că ne aflăm în fața unui caz de stigmatizare a unei persoane, stigmatizare făcută de către o întreagă comunitate, ca răspuns la un pericol sau ca explicație a unui fenomen. Dar care sunt cauzele (în imaginarul comunității) pentru care se ajunge de fapt la aceste acuzații și la anchetă?

Cauza principală este moartea unui număr neobișnuit de mare de oameni (aproximativ 50 din toamnă, pe când în sat nu mureau mai mult de cinci-șase pe an, după spusele celui de-al treilea martor și ale cneazului). Acest martor, Pietro Rus, fostul cneaz Nicola și actualul cneaz Pietro Fiat au declarat că oamenii o vedeau în fața ochilor pe Catharina sau erau vizitați de ea și apoi mureau²². Deși nu sunt menționate clar nici pe departe 50 de exemple (care ar fi fost victimele sale), sătenii au început să stabilească o legătură între morți și femeia bătrână.

Pentru săteni existau chiar și așa-zise dovezi care le întăresc credința, pe care noi azi le-am considera elemente ce duc la construcția unui stigmat. Statutul acuzatei – o văduvă foarte bătrână care locuiește singură, ușor supraponderală, ușurează transformarea sa în țapul ispășitor al satului. În procesele de vrăjitorie, acuzatele sunt de cele mai multe ori femei în vârstă și/sau văduve. În cazul vampirilor, despre cadavrele deshimate s-a scris adesea cum că respectivul ar fi crescut în dimensiuni datorită ingerării (sângelui) victimelor (exemplul lui Arnold Paole, cadavrele deshimate în Serbia în 1732, observațiile lui Tallar din anii

²¹ Procesul 1728, f. 130 [traducerea citatelor ne aparține].

²² Procesul 1728, f. 128 v, 132 v, 134 v, 135.

1750 etc.)²³. Faptul că bătrâna nu frecventa biserica sau nu obișnuia să sărute crucea la vizita preotului²⁴ o fac să devină retrasă și aparține din punct de vedere social (nu participa la slujbe ca restul comunității). Explicațiile date de femeie însăși sau de fiul său Martin Preda (cum că nu suportă mirosul de tămâie sau e prea slăbită să meargă la biserică²⁵) nu par a fi luate în serios de restul oamenilor. În plus, întrebați ce mai știu să spună despre acuzată, câțiva martori au declarat că ea nu este de faimă bună sau că nu este o persoană dreaptă. Așadar, zvonul este un element cheie pe tot parcursul stigmatizării femeii.

Ne propunem în acest punct să dezbaterem simptomatologia bolii pe care Catharina ar fi adus-o asupra satului Ezeriș. Conform logicii sătenilor, decesele în exces sunt urmarea unei „vrăji” sau pur și simplu a prezenței bătrânei în preajma bolnavilor. Martorii ne lasă să înțelegem că toți cei aproximativ 50 de inși au murit în același fel, au stat același număr de zile la pat și au prezentat aceleași simptome. Primul martor, fostul cneaz, a declarat că o fată i-a adus apă acuzatei, s-a îmbolnăvit după aceea și în trei zile a murit, la fel cum au pățit și alții. Pietro Rus a povestit că oamenii care stau la căpătâiul muribunzilor spun că aceștia o pomenesc pe Catharina, precum și că două persoane au văzut-o coborând în casă pe horn. Tot el a spus că persoanele mureau cam după opt zile de boală, iar ca stări, simțeau un junghi/ împunsătură în piept și pe spate. Cneazul adaugă că toți cei decedați (printre care și tineri, și vârstnici laolaltă) ar fi simțit o împunsătură sau junghi pe piept și pe spate din cauza căreia au murit în trei-patru, maxim opt zile. Fiica acuzatei, în timpul cât a fost bolnavă, ar fi avut același simptom, junghiul în inimă plus dureri de cap²⁶. Ca și cum nu ar fi de ajuns, Catharina a fost acuzată că i-ar fi cauzat moartea propriului frate, cu șapte ani în urmă, doar pentru că cei doi s-au întâlnit. În depoziția sa, aceasta a respins acuzațiile, având și un moment de rațiune: „Pentru că au murit oameni în sat s-a crezut că ea îi mănâncă, deși și în alte sate mor oameni.”²⁷ Așa cum au observat și medicii din secolul al XVIII-lea care au redactat rapoartele despre vampirism²⁸, notăm și noi că martorii nu vorbesc despre un contact fizic direct care ar putea cauza boala și moartea. De asemenea, este foarte probabil ca simptomul resimțit să trebuiască să-l traducem mai degrabă prin junghi, nu înțepătură (în text apar formele *Stich* și *Stechen*), deci nu este vorba de vreo urmă fizică. Are bătrâna Catharina puteri magice sau transmite poate vreo boală (fatală, aparent, doar pentru alții)?

Rapoartele deja citate, fiind scrise de medici, se referă la vampirism exact ca la o epidemie (iar nu ca la o credință magico-religioasă) și disecă problema din acest punct de vedere. Explicațiile pe care le aduc medicii de odinioară pot fi aplicate parțial și cazului nostru. De pildă, Tallar observa următoarele simptome la sătenii pe care i-a consultat: stat la pat două-trei zile, dureri de inimă, stomac, intestine, ceafă, tulburarea vederii și a auzului, pete roșii sau albastre pe corp, puls slab, palpitații, coșmaruri. Foarte interesantă este perioada de apariție a acestor stări. Tallar nota că boala se instaurează în ultimele două săptămâni din postul Crăciunului și nu durează mai mult de ziua Sf. Gheorghe în aprilie²⁹. Deloc întâmplător, rapoartele din Serbia din anii 1725, 1731 și 1732, majoritatea știrilor din Banat aduse la cunoștința Administrației vorbeau despre îmbolnăviri, decese și deshumări petrecute tot în lunile de toamnă-iarnă. Documentul analizat în acest studiu nu face excepție, cum am menționat mai sus, numeroasele morți din satul Ezeriș s-au petrecut între sfârșitul toamnei și primăvara. Acest fapt a fost folosit de istorici pentru a explica lipsa descompunerii la cadavrele suspectate că ar fi moroi.

Tallar explica aceste stări și simptome ca parte a unor boli întâlnite în zonă, în acea perioadă. Cauzele pe care el le-a identificat sunt postul extrem de dur pe care îl țin ortodocșii, precum și ignoranța preoților și a oamenilor de rând, care lasă loc acestor superstiții. În plus, el observa că bolile îi afectează pe autohtoni (iar nu pe coloniști sau soldați) și că ele sunt mai dese la câmpie decât la munte³⁰. Remarcile sale pot fi cu ușurință aplicate cazului nostru, dacă e să privim problema din perspectivă medicală. Ar fi, deci, mai ușor să înțelegem de ce se îmbolnăveau și mureau acei oameni, la momentul 1728; însă, în plus, dorim să aflăm cum au ajuns sătenii respectivi să ignore orice cauză naturală și să aleagă o explicație supranaturală.

²³ Tallar 1784, 55–56; Hamberger 1992, 49–53; Lecouteaux 2002, 94–95.

²⁴ Procesul 1728, f. 129 v, 131 v, 133 v, 136, 139.

²⁵ Procesul 1728, f. 131 v, 137.

²⁶ Procesul 1728, f. 128 v, 132 v, 133, 134 v, 135, 140.

²⁷ Procesul 1728, f. 142, 144.

²⁸ Frombald, Glaser, Flückinger, Tallar nu găsesc dovezi ale vreunui atac sau contact fizic la victimele cercetate, Kreuter 2001, 165–167.

²⁹ Tallar 1784, 19, 26.

³⁰ Tallar 1784, 12–13, 45.

Literatura de specialitate a dezvoltat mai târziu alte teorii medicale menite să explice fenomenul vampirismului. Anumite boli pot cauza aceleași simptome pe care le descriu oamenii ce se cred „vampirizați”: porfirie (cea cauzată de lipsa de fier), rabia, boala Milzbrand sau antraxul (boală infecțioasă cauzată de o bacterie, ce afectează oameni și animale, cu o formă cutanată, pulmonară sau digestivă). Din descrierile lui Tallar, românii sufereau de fapt de colici (dureri intense în abdomen, cauzate de indigestii), scorbut (carență de vitamina C), pelagră (incapacitatea de a absorbi vitamina B), nictalopie (lipsa văzului pe timp de nopți, uneori ca urmare a lipsei vitaminei A), toate putând fi provocate de o alimentație săracă în vitamine și nevariata³¹.

Pe mai departe sunt urmărite în detaliu formele pe care le ia această stigmatizare a bătrânei din Ezeriș, oglindire nemijlocită a credințelor magice din Banatul postotoman. Ne întâlnim din nou cu perspectiva medicală, dar pentru cercetarea de azi sunt la fel de importante și metodele antropologice și ale istoriei sociale, menite să răspundă la întrebarea: cum ajunge o simplă bătrână să fie considerată cauza necazurilor din sat, să fie considerată vampir și vrăjitoare?

4. Personajul principal ca vampir

Avatarele pe care le reprezintă persoana stigmatizată sunt două: vampirul și vrăjitoarea. Vom începe cu primul, deoarece este un mit specific zonei, cum au stabilit specialiștii care tratează acest subiect. Vom descoperi și elemente comune celor două mituri, căci genul acesta de credințe nu se pot separa total, cum o dovedește însăși sursa de față. În nenumărate rânduri cei doi termeni sunt alăturați în aceeași frază în documentul de față, ceea ce înseamnă că pentru sătenii din Ezeriș de acum 300 de ani, sensul acestora era înrudit.

În primul rând este important de reținut faptul că martorii din sat sunt familiarizați cu acest termen, cunoscând cât de cât fenomenul din Banat. Din câte se știe, primul caz de vampirism local postotoman ar fi cel menționat în martie-aprilie 1725 (o vrăjitoare devenită vampir după moarte). Cazurile atestate din Serbia vecină au început tot cu anul 1725. Tallar a cercetat un caz în Transilvania în 1724. Desigur, este posibil ca acest fenomen să fie mai timpuriu decât avem noi știință. Revenind la cazul din 1728, observăm că sătenii care vorbesc despre vampirismul din zona lor redau aceleași informații din rapoartele citate, însă fără detalii. De exemplu, fostul cneaz aducea în discuție satul numit Șipet (azi în jud. Timiș), unde au murit mulți oameni, iar corpurile celor bănușiți au fost dezgropate (găsindu-se sânge proaspăt și apă în ele) și incinerate, fapt după care moartea a încetat. Metodele de combatere a unui moroi sau a unei vrăjitoare (arderea pe spate cu fier încins „ca să scoată răul”, cum a pășit și bătrâna) le-au auzit tot din alte sate³². Pe lângă informații legate de Ezeriș, primim astfel atestarea vampirismului în satul Șipet, care nu mai fusese menționat în sursele cunoscute.

Cum portretizează sătenii de la începutul secolului al XVIII-lea un vampir sau un moroi? Pe lângă cuvintele semnificative ale fostului cneaz (pe care le-am redat mai sus, p. 326) se mai adaugă câteva detalii din declarația sa și din spusele altor martori. Conform zvonului, Catharina nu ar fi o femeie dreaptă și ar suga sângele din oameni. Sătenii mai puneau silueta greoaie a femeii tot pe seama vampirismului, fie că era vorba de ingerarea sângelui altora sau de a-i mânca cu totul: „pentru că au murit oameni în sat și s-a crezut că ea îi mănâncă” (cuvintele acuzatei); în povestirea cunoștinței sale, Georg Opra, se amintea că omul nu voia să se apropie de femeie, de frică să nu îl mănânce³³. Cneazul Pietro Fiat fusese întrebat dacă a auzit să existe vampiri în Banat, la care el a răspuns că a auzit, dar nu a văzut vreunul³⁴. Catharina însăși pare conștientă de acuzațiile ce i se aduc (pe care le-a tot negat); întrebată insistent ce știe despre moroi, femeia declara: „A auzit că ei [moroi] iau formă umană și mănâncă oameni, aceștia sunt numiți și Hali. [...] A auzit că atunci când un om moare și o pisică sau câine sare peste cadavru, înseamnă că va deveni moroi.” (Fig. 2). Pentru a dovedi un mort ca fiind moroi, trebuia pusă o vită să sară peste mormânt și atunci este un nemort acolo, mai spunea Catharina³⁵. Pe lângă asta, zvonul din sat era că femeia le apare în fața ochilor muribunzilor, de aceea este vinovată de moartea lor. Tallar a notat și el că oamenii bolnavi

³¹ Kreuter 2001, 97–101; Bologna 1935, 168.

³² Procesul 1728, f. 130, 135, 138.

³³ Procesul 1728, f. 128, 142, 157.

³⁴ Procesul 1728, f. 135 v.

³⁵ Procesul 1728, f. 155 v.

pe care i-a consultat se plâneau că îi vizitează moroiul; exact ca în Ezeriș, cei interogați de Tallar afirmau ferm că se aflau în deplinătatea minților când îl vedeau pe vampir³⁶.

Particularitățile vampirului descrise până acum din spusele martorilor coincid cu descrierile secolului al XVIII-lea, dar și cu evoluțiile mai târzii ale acestor credințe. Nemorții din sursele citate au aceleași caracteristici: sug sângele victimelor, apar în vise, sunt mai grași, sunt cauza diverselor necazuri ale unei comunități. De asemenea, metoda de transformare a unui cadavru în moroi sau de dovedire (saltul animalelor peste mormânt) este un mit perpetuat până în zilele noastre. Există totuși o diferență mare și evidentă: acuzata din sursa noastră este o ființă vie. Acesta este un element interesant de originalitate. Comunitatea nu pare să fie deranjată de acest detaliu, ci o tratează „cum au auzit de la alte sate”, chiar dacă în acele sate era vorba de suspecti morți și îngropați. Prin acest aspect ne dăm seama încă o dată că în mentalitatea săteanului de acum 300 de ani viața și moartea nu par a fi despărțite atât de drastic.

Un aspect central al credinței în vampiri este sângele. Surprinzător la prima vedere, sângele vampirului are capacitatea de a vindeca bolnavii sau de a preveni transformarea lor în vampir. Se pot face paralele cu utilizarea sângelui animal în anumite culturi, lichid care poate transmite omului una din caracteristicile animalului respectiv; în secolele XVIII–XIX, sângele uman era folosit de vraci în tratarea epilepsiei³⁷. Există atestări ale utilizării sângelui de vampir ca tratament începând cu cazul lui Arnold Paole, urmat de unul din cazurile cercetate de Flückinger, până la exemplele lui Tallar (este vorba de ungerea cu sânge). Și în acest caz, Tallar vedea în acest procedeu o cauză a răspândirii epidemiilor sau bolilor din secolul al XVIII-lea.

Ancheta de față atestă și ea acest fenomen (folosirea sângelui ca leac). În centrul acțiunii se află acum povestea fetei acuzatei, Draginska, ce a căzut bolnavă în timpul postului Crăciunului. Pe lângă dureri de cap și junghi în inimă, femeia a trecut printr-o experiență bizară în timpul unei nopți. Ea declarase că a văzut-o pe mama sa venind în casă pe horn, împreună cu o altă femeie. Restul familiei (fiul Draginskăi și fratele ei) nu a negat probabilitatea acestei întâmplări, iar bătrâna mamă însăși era extrem de schimbătoare în declarații. Conștienți de imposibilitatea fizică a unei astfel de vizite prin horn, membrii comisiei au întrebat-o pe Draginska în repetate rânduri dacă nu cumva a visat ceea ce povestise. Desigur, femeia a negat. Ca urmare a presupusei vizite nocturne, aceasta și-a trimis fiul, pe Csures, la bunica lui, ca să-i ia sânge. Băiatul a spus: „Cum a auzit de la oamenii în vârstă că dacă într-un sat e un moroi (*Moronia*) sau o vampiră (*Blutsaugerin*), de la astfel de persoane se ia sânge cu care cei bolnavi se ung și se însănătoșesc cu ajutorul lui; cu scopul acesta s-a dus el la bătrână, să-i dea sânge din al patrulea deget de la mâna stângă, pe care i l-a dat apoi mamei lui și s-a făcut bine.”³⁸ Conform spuselor acuzatei, ea a dat sânge la două persoane: fiicei și unui bărbat din sat. Fiica s-a făcut bine, dar bărbatul a murit. Acuzata este întrebată de mai multe ori pe parcursul procesului de ce veneau oamenii la ea pentru acest remediu și dacă îi servea cu drag. Catharina credea că trebuie să îi servească, pentru că sătenii o considerau vinovată pentru numeroasele decese și prin asta ea încerca să se facă utilă. Circumstanțele celor două momente în care s-a lăsat să i se ia sânge nu îi sunt clare acuzatei; fie declara ceva, apoi, confruntată cu martorii, revenea asupra declarației, fie nu își amintea. De pildă, când nepotul ei a vizitat-o cu acest scop, femeia spune că „dan sie seye nicht bey ihren Sinnen gewesen” (căci ea nu era în apele sale/ nu era în toate mințile). Csures a povestit că bunica lui era bolnăvicioasă în acel moment³⁹. Incoerența acuzatei nu ne miră, având în vedere vârsta sa înaintată. Totuși, faptul că oamenii credeau că sângele unei persoane bătrâne și posibil bolnave sau cel puțin anemice este vindecător poate fi explicat mai degrabă prin superstiție, logica și medicina rămânând mute aici.

5. Personajul ca vrăjitoare

Trecem la al doilea avatar al personajului principal din interogatoriu, făcând legătura dintre vampirism și vrăjitorie prin câteva elemente comune celor două credințe, așa cum apar ele în text. Primul punct comun ar fi capacitatea sângelui de a vindeca oamenii, care se pare că aparține și vrăjitoarelor, nu numai moroiilor. Așadar, Catharina a fost întrebată dacă știe de ce i-a fost luat sânge și a răspuns: pentru

³⁶ Tallar 1784, 21–23.

³⁷ Kreuter 2001, 160–161.

³⁸ Procesul 1728, f. 141.

³⁹ Procesul 1728, f. 141 v, 142 v, 144 v, 145.

că oamenii o consideră vrăjitoare. De cele mai multe ori, vrăjitoarele dintr-o comunitate erau de fapt persoane căutate pentru capacitățile tămăduitoare sau pentru leacuri. Documentul conține și un element de identificare ambiguu, pe care nu știm dacă să îl atribuim ființei vrăjitoarei sau nu. Martorul Georg Opra a declarat cu două ocazii că a auzit de la alții cum că acuzata are o ... coadă în partea stângă a corpului, pe timp de lună plină⁴⁰. Bărbatul l-a identificat drept un semn al vrăjitoriei, însă coada și transformarea pe timp de lună plină amintesc de alte mituri înrudite cu vampirismul: vârcolacul sau priculiciul. În literatura de specialitate, vrăjitoarea are atestate numeroase avatare și subtipuri, dintre care două se aseamănă cu descrierile citate: vrăjitoarea-mora și vrăjitoarea cu coadă⁴¹. S-a mai scris despre posibile paralele între vânatoarea de vampiri și prigoana vrăjitoarelor, în sensul că procesul acuzării are aceleași etape⁴², fapt ce se poate demonstra și prin ancheta aceasta, chiar dacă acuzațiile sunt îndreptate concomitent împotriva unei singure persoane. Important de menționat este faptul că cel puțin la nivel oficial, ancheta este încadrată unui caz de vrăjitorie (*maleficium*), probabil și din cauza lipsei de informații oficiale despre vampirism la acea dată. Cercetătorii au demonstrat că procesele de vrăjitorie din Europa Centrală și Orientală sunt mai bogate în mențiuni ale unor credințe arhaice zonale⁴³. Putem considera că și interogatoriul studiat întărește această idee: amestecul unor concepte – vrăjitoare, vampir, moroi, spirit, hala, drac – este specific zonei în care se află Banatul.

Tot specific vrăjitoarelor sunt aparițiile inedite, unde se încadrează presupusa vizită a femeii la fiica sa și la alți săteni. Povestea pe care o spusese Draginska în fața comisiei de judecată și pe care anterior o făcuse cunoscută celor din sat are un impact în soarta mamei sale. Locuitorii din Ezeriș erau convingși că, dacă propria fiică o vorbește de rău, atunci cu siguranță ea a fost cauza deceselor din sat. Fără a aștepta prea mult, comunitatea s-a unit și și-a făcut dreptate singură.

Considerăm că punctul culminant al narațiunii ce reiese din proces este prinderea bătrânei și aducerea sa în fața sătenilor pentru a o arde. Cronologia exactă a evenimentelor rămâne confuză, deoarece Catharina a afirmat că fusese deja arsă pe când fiica sa era bolnavă la pat. Conform spuselor lui Georg Opra, satul se răsculase de trei ori împotriva femeii. Ea a fost luată de acasă de către Opra cu încă două persoane, cu furci și pare (în alt loc din interogatoriu, femeia a spus că veniseră 20 de săteni). Opra și-a amintit că pe atunci când s-au dus după femeie, el stătea deoparte de frică și ea l-a chemat la ea, să-i confeseze ceva (povestea cu dracii pe care o redăm mai jos). Auzind-o, Opra i-a recomandat să meargă la preot, să se elibereze de aceste duhuri, dar femeia continua să nege că ar fi vrăjitoare. Cneazul Fiat a adăugat că oamenii voiau să știe dacă ea a mai avut complici⁴⁴. Pentru că nu a dorit să recunoască nimic, sătenii au ars-o între umeri, în forma semnelui crucii. De unde acest obicei și de ce? „Printre oameni a circulat ideea că trebuie să o ardă cu fierul ca să iasă răul din ea [...] Satul s-a revoltat și a auzit [modalitatea] asta de la alte sate.”, spunea cneazul Pietro Fiat. „Sătenii așa au auzit, când există o vrăjitoare în sat, trebuie să-i ardă o cruce pe spate, ca să înceteze cu morțile”, declara fiul acuzatei, Martin Preda⁴⁵. Aceste evenimente seamănă cu un adevărat proces de vrăjitorie la o scară mai mică, girat de autoritatea zvonului, dar și de cea locală (un martor a declarat că ea a fost arsă de un jurat, în prezența întregului sat).

În imaginarii sătenilor din Ezeriș nu era nevoie de multe pentru ca o persoană să fie considerată vrăjitoare. Era de ajuns ca respectiva să oglindească anumite stereotipii atestate pretutindeni în literatura de specialitate: să fie femeie, înaintată în vârstă, văduvă, supraponderală, singuratică, nereligioasă și rău famată⁴⁶. Catharina a adus singură mai mult nenoroc asupra sa, prin povestea cu cei doi draci⁴⁷ care veneau la ea în formă umană, îmbrăcați în haine bărbătești. Audierea femeilor acuzate de vrăjitorie a revelat uneori că transformarea lor în vrăjitoare s-a petrecut în urma unei întâlniri cu diavolul în chip de

⁴⁰ Procesul 1728, f. 131 v, 157.

⁴¹ Pócs 1999, 9, 13–15.

⁴² Etapele sunt: flagelul se abate asupra comunității, este căutat responsabilul, se cauă semnele specifice stigmatizării, comunitatea își face dreptate, Lecouteaux 2001, 109–110.

⁴³ Muchembled 1997, 238–239.

⁴⁴ Procesul, f. 131, 135 v, 146, 146 v, 156 v, 157, 157 v.

⁴⁵ Procesul 1728, f. 135, 138.

⁴⁶ Femeile ce riscau să fie suspectate de *maleficium*: moașe, vindecătoare, îngrijitoare, femei în vârstă, retrase, senile, celibatate fără copii, văduve, sărace, rele de gură, cu imaginație bogată etc., Levack 2006, 145–160.

⁴⁷ În original *Drachen* = dragoni, balauri; am preferat traducerea *draci*, pentru direcția în care merge povestea, mai ales că este menționată și posesia de aceste ființe.

om, de bărbat⁴⁸. Totodată, Catharina a aruncat vina pe fosta sa vecină Magdalina, care ar fi fost posedată de doi draci. Prin asta, acuzata însăși se asociază (probabil fără să-și dea seama) cu necuratul, un element-cheie al vrăjitoriei. Un alt punct comun al personajului cu lumea vrăjitoarelor este presupusa înclinație spre canibalism, menționat în interogatoriu de două ori.

Printre altele, cauze mai profunde ale unui astfel de proces ar fi tensiunile sociale din cadrul unei comunități⁴⁹. Fiind vorba de un sat, de condiția materială neatractivă a acuzatei, de vârsta sa înaintată, considerăm că este mai greu de descoperit un motiv ascuns al acestei prigoane. Rămâne doar să afirmăm că stigmatizarea Catharinei și transformarea sa în țap ispășitor a fost singura și cea mai la îndemână explicație găsită de săteni, după un model deja repetitiv și înrădăcinat în cultura populară.

6. Credințe conexe: dracii și halele

Așa cum am afirmat la începutul studiului, există un al treilea plan al povestirii din Ezeriș. Catharina, pusă în situația de a da socoteală satului pentru acuzațiile grave, nu a avut foarte multă inspirație și i-a prezentat lui Georg Opra o poveste halucinantă. Bătrâna voia să se înțeleagă că ea nu s-a îngrășat din cauză că este vampir sau vrăjitoare, ci pentru că la ea au venit doi draci care i-au adus bunătățile pământului. Prima dată când a spus această poveste a fost înainte să fie arsă, lui Opra. De la el a ajuns istorisirea la urechile mai multor săteni (cel puțin martorii din proces o cunosc). Acuzata i-a mai prezentat o versiune a poveștii fiului ei. Versiunile sunt identice până când este adusă Catharina însăși la declarații și confruntată cu ceea ce au spus ceilalți. Atunci încep nelămuririle și inadvertențele în firul narativ. Reținem totuși câteva aspecte inedite ale acestei povești. Momentul când au vizitat-o cei doi draci pe femeie este cel mai greu de stabilit. Lui Opra i-ar fi declarat că a fost vizitată cu 25 de ani în urmă. În fața comisiei de anchetă ea a negat, spunând că nu veneau la ea de 25 de ani, ci doar o dată au fost, mai precis „după ce a fost arsă și ocărâtă în sat, a treia zi a mers în grădină, și-a cântat necazul și atunci au apărut dracii”, adăugând că i-a văzut după-masa, în perioada de după Crăciun⁵⁰. Contradicția este evidentă: dacă abia după trei zile de la judecata satului au venit, atunci de unde știa despre draci în ziua arderii?

Membrii comisiei de judecată au încercat să dea de capăt acestui subiect. Acuzata este rugată de mai multe ori să declare tot ce știe despre acești draci. Prima dată, Catharina a avut un moment de luciditate (unicul, în narațiunea legată de draci): ea a declarat că i-a spus lui Georg Opra „doar așa, ca să o lase oamenii în pace, asta i-a venit atunci în cap, pentru că o fată – Magdalina din Verluck – a fost posedată de draci, ea fiind văduvă, tânără și grasă.”⁵¹ Despre natura și denumirile acestor ființe misterioase vorbește întâi fiul Catharinei: „pe ea o satură un spirit [*Gespent*], în limba ei *Hala*; el a întrebat-o ce este acest *Hala*, ea i-a răspuns că nu ar înțelege”. Surprinzător, când a fost rugată să spună ce este un drac, Catharina a declarat că nu știe, ci că doar a auzit povestea de la Magdalina, care era leșinată și bolnavă din cauza unui drac. Magdalina a fost citată ca martoră și a negat toate detaliile poveștii spuse de acuzată. Catharina nu a recunoscut că ar fi vorbit cu fiul ei despre spirite și hala. Într-o altă depoziție, ea ne prezintă mai multe detalii legate de această apariție (despre care mai devreme nu știa nimic). Așadar, cele două creaturi (unul mare/ bătrân și unul mic/ tânăr) în formă umană se jucau în grădina acuzatei, precum copiii. Aveau haine de oameni pe ei, straie bărbătești, iar când au plecat, și-au luat zborul în formă de draci⁵². Legătura unei vrăjitoare cu dracii sau cu diavolul este o constantă clasică atestată și dezbătută de istoriografia problemei. Cât despre „hala” (conform DEX, cuvântul are aceeași formă în limbile română, sârbă, croată și bulgară), deși nu am găsit o altă sursă din secolul al XVIII-lea, se pare că termenul a rămas înrădăcinat în folclorul bănățean. Conform credințelor din zonă, „halele nopții” (care pot fi vii sau moarte) sunt ființe care mănâncă alte ființe sau le fac rău; cele vii pot apărea pe lumină și pe întuneric, iar cele moarte sunt doar nocturne. Aceste hale sunt duhuri ieșite din morminte, care cutreieră pământul în special la miezul nopții. În categoria hălelor nocturne intră moroi, strigoii și priculicii⁵³. Așadar, poate nu întâmplător Catharina îi asociază pe moroi cu halele, spunând că sunt denumirile aceiași ființe (vezi citatul mai sus, p. 328).

⁴⁸ van Dülmen 1991, 392.

⁴⁹ Muchembled 1997, 237.

⁵⁰ Procesul 1728, f. 151, 151 v, 157, 157 v, 158.

⁵¹ Procesul 1728, f. 146 v, 147.

⁵² Procesul 1728, f. 137 v, 147, 147 v, 150, 150 v, 151.

⁵³ E. Novacovicu, C. Novacovicu, *Comoara Banatului. Folclor*, apud. Duma 1995, 112.

Rolul acestor spirite de a aduce mâncare femeii este în centrul atenției anchetei. Deși la început Catharina a lăsat să se înțeleagă că bunătățile aduse de draci sunt cauza îngășării ei, ea nu a recunoscut că s-ar fi atins de mâncare. Într-un loc a povestit că i-au adus mălai, căci era zi de post, apoi enumeră alte feluri pregătite pentru ea: mălai, brânzeturi, pește și mere, toate într-o raniță⁵⁴. Iată cum și în această sursă este menționat postul, pe care chirurgul Tallar îl considera principalul motiv al îmbolnăvirilor autohtonilor. Conform experienței sale din teren, postul ținut de populația română de rit ortodox era prea strict, și era respectat de către toți, fie că erau religioși sau nu. Când posteau (de 4 ori pe an până la câte 6 săptămâni) ei mâncau varză, ceapă, usturoi, fasole, borș, mămăligă, iar de sărbători, dimpotrivă, făceau exces de carne friptă. Pentru Tallar era clar că oamenii suferă de boli ale stomacului, deoarece când sunt întrebați unde îi doare inima, ei indică zona abdomenului⁵⁵. Astfel, informațiile cuprinse în interogatoriu întăresc ideea importanței postului la locuitorii din mediul rural de acum 300 de ani. În plus, faptul că acuzata își imaginează întâi că îi sunt aduse toate bunătățile, apoi numește, de fapt, mâncăruri de post sau de dezlegare denotă lipsa variației în alimentația de odinioară.

Concluzii

La doar 10 ani de la cucerirea austriacă a Banatului, autoritățile străine de aceste meleaguri sunt puse într-o dilemă. Li se înfațișează un caz de vrăjitorie, deloc simplu, ci puternic legat de credințele locale în ființe care se întorc din morminte. Despre vrăjitoare au mai auzit membrii comisiei de judecată, însă vampirul este o noutate cu care acum vor face cunoștință în detaliu. Documentul studiat prezintă două lumi în opoziție: pe de-o parte, stăpânirea străină reprezentată în teritoriu de funcționari cu pregătire, vorbitori de germană, catolici, colonizați aici pentru organizarea provinciei. Pe de altă parte, se situează băștinașii, locuitorii unui sat ortodox cu o populație posibil mixtă de români și sârbi. Satul trece printr-o perioadă dificilă soldată cu mai multe decese. Localnicii găsesc repede o explicație supranaturală și acționează împotriva cauzei. Deși sunt deja parte a unui sistem centralizat de administrație, sătenii din Ezeriș iau justiția în propriile mâini. În momentul începerii interogatoriului oficial condus de comisia de la Timișoara, cele două lumi intră în contact: de aici vor ieși la suprafață elemente ale credințelor populare bănățene, spre surprinderea anchetatorilor de atunci și a cititorilor de azi.

Ancheta prezentată în acest studiu nu are o finalitate concretă. Ultima observație a celor care au redactat procesul este că audierea se încheie până la noi ordine. Având în vedere natura informațiilor pe care le-a adunat comisia (detalii contradictorii, lipsite de logică, declarații confuze), dar și statutul acuzatei (vârșnică, posibil bolnavă) finalul deschis este un lucru natural. Autoritățile nu văd un pericol real în această persoană marginalizată de ceilalți săteni. În orice caz, nu deznodământul anchetei, ci parcursul său a fost punctul de interes în prezenta cercetare.

Am încercat să extragem și să clasificăm credințele magice în comparație cu alte surse contemporane din secolul al XVIII-lea sau cu rezultatele cercetărilor existente. Cu toate acestea, documentul utilizat conține câteva elemente de inedit și originalitate. Subliniem așadar importanța acestuia prin următoarele puncte.

În primul rând, documentul în cauză aduce în discuție termeni aparținând sferei credințelor magice, atestând prin asta folosirea lor în zonă, în perioada respectivă. Acești termeni nu sunt doar amintiți prin cuvintele martorilor, ci ni se oferă și echivalentul lor pentru limba sătenilor (procesul fiind redactat în limba germană). Astfel, pentru *Blutsauger/ Blutsaugerin* din limba oficială (vampir/ vampiră) avem traducerea în limba „valahă” – *moroyal moronya* (posibil plural/ feminin) și „rasciană” – *vampir*. Cuvântul românesc moroi poate fi pus în conexiune și cu arhaicul *mora* (creatură ce reprezintă o dublură a sinelui, ce se detașează de corp și se metamorfozează). Pentru termenul vrăjitoare apare în scris din păcate doar cuvântul german *Hexe*. Pe de altă parte, termenul de „drac” (*Drachen*, pl.) este asociat cu cel de spirit (*Gespent*) sau *hala* în limba martorilor (care păstrează ambiguitatea, fiind folosit și în română și în sârbă). În orice caz, termenii de moroi (în original sau în germană) și vrăjitoare apar cel mai des în document, fapt ce întărește ușurința cu care sunt folosiți de către martori respectiv localnici (ceea ce mai poate însemna o mai veche și îndelungată folosire a lor pe acest tărâm). Atestarea acestora inclusiv în limba autohtonilor este foarte importantă pentru posibile comparații cu alte zone. De asemenea, mulțumită întrebărilor comisiei de judecată, am reușit să pătrundem în imaginarul sătenilor din Ezeriș, pentru a afla care

⁵⁴ Procesul 1728, f. 151 v, 152.

⁵⁵ Tallar 1784, 18–20

erau reprezentările lor despre aceste ființe. Concluzionăm că în spatele cuvintelor vrăjitoare și vampir se ascund sensuri cvasi identice pentru locuitorii districtului Vârșeț din 1728. Prin cuvintele acuzatei însăși se creează mai departe un triunghi al ființelor magice înrudite: moroi-hală-drac.

În al doilea rând, sursele enumerate de literatură menționează doar vampiri morți (cadavre suspectate de a fi vampiri) în secolul al XVIII-lea. Acuzata de față este o femeie vie, căreia sătenii îi aplică aceleași stereotipii ca unui nemort, cum au auzit ei din alte sate. Cu toate acestea merită să menționăm că în mitologie există așa-numitul vampir/strigoi viu. Persoana a fost predestinată transformării încă din momentul nașterii (fusesse al șaptelea, nouălea sau al doisprezecelea copil de același sex dintr-o familie, fusesse conceput înaintea unor anume sărbători, s-a născut cu tichie roșie pe cap etc.). Acești strigoi vii cauzează diverse pagube în rândul oamenilor și animalelor⁵⁶. Deși din sursa cercetată nu reies prea multe din aceste semne enumerate aici, faptul că sătenii o consideră pe acuzată un vampir poate fi văzut ca o veche atestare a mitului strigoiului viu.

Nu în ultimul rând, un proces care să dezbată în paralel acuzații de vrăjitorie și vampirism, concentrate asupra unei singure persoane, la început de secol XVIII, este cu siguranță un fapt inedit. Bivalența caracterului acuzatei poate fi privită ca o dovadă a legăturii celor două mituri, o atestare a existenței lor concomitente. În plus, dacă ne ghidăm după teoria declinului vrăjitoriei și ascensiunii vampirului (o prefacere a magiei)⁵⁷, constatăm că documentul cercetat surprinde un moment de trecere, fiind ca o punte de legătură: localnicii nu cred doar în străvechea vrăjitoare, dar sunt aliniați mitului zonal al vampirului, în perioada lui de ascensiune.

Cu cât privim trecutul mai mult din perspectiva micro-istorică, cu cât ne apropiem de un caz particular, cu atât mai mult constatăm că generalizările și clasificările se pierd. Prin documentul analizat am avut acces aproape nemijlocit la cuvintele și gândurile autohtonilor de altădată; acest lucru este inedit, având în vedere că alte surse au fost scrise din perspectiva alogenilor, a oficialităților sau a medicilor colonizați în provincie. În mentalitatea oamenilor de acum 300 de ani din satul bănățean studiat, credințele magice sunt fluide, dar puternice, termenii și conceptele se întrepătrund; astfel, se construiește un cosmos aparte, specific unei provincii trecute prin destule prefaceri politice și demografice, o provincie care intră cu acest substrat magic în „Secolul Luminilor”.

Epilog: „[...] cu această mărturisire, el o îndeamnă să recunoască adevărul corect, ce fel de animale erau de fapt, și trebuie că erau moroi, căci oamenii din sat mor, dacă e așa, vrea ea să meargă la biserică și la popă, ca să fie eliberată de ei; la care ea a răspuns: de ce să meargă la biserică și mănăstire, pentru că ea nu e vrăjitoare”⁵⁸.

Listă figuri

- Fig. 1 Extras din depoziția din 4 mai a martorului Nicola, fost cneaz, cu sublinierea cuvintelor Hexe (vrăjitoare), Hexerey (vrăjitorie), Blutsauger (vampir), Moronya, Vampir; Procesul 1728, f. 130.
- Fig. 2 Extras din depoziția din 14 mai a acuzatei Catharina Predonia, cu sublinierea cuvintelor Moronia și Hali; Procesul 1728, f. 155.

Bibliografie

Surse

Procesul 1728

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Timiș, Fond Comandamentul General Bănățean F. 1 (inventar nr. 197), pachet II, dosar 26/1728, f. 128–160.

Banatisches Institutum
1718

Banatisches Institutum welches Anno 1718 den 3ten Septembris, von Ihro Kayserlichen Maiestät allergnädigst resolviret worden, und zu Folge welche die Regierung des Landes geführet werden solle. In: Wolf Josef, *Quellen zur Wirtschafts-, Sozial- und Verwaltungsgeschichte des Banats im 18. Jahrhundert* (= *Materialien*, Heft 5/1995), p. 154–157.

⁵⁶ Summers 1968, 305–306; Hedeșan 2011, 32–34; Kreuter 2001, 32.

⁵⁷ Klaniczay 1987, 177; K. Hamberger 1992, 39–40.

⁵⁸ Georg Opra povestește în ultima sa depoziție despre dialogul avut cu Catharina; Procesul 1728, f. 157–157 v.

- Aldag 2014 Aldag Edgar (ed.), *Ortsfamilienbuch Temeschburg Stadt 1718–1861*, Band 3, Buxtehude, 2014.
- Cărți*
- Feneșan 1997 Feneșan Costin, *Administrație și fiscalitate în Banatul imperial 1716–1778*, Timișoara, 1997.
- Feneșan 1996 Feneșan Costin, *Cnezi și obercnezi în Banatul imperial 1716–1778*, București, 1996.
- Hamberger 1992 Hamberger Klaus, *Mortuus non mordet. Dokumente zum Vampirismus 1689–1791*, Wien, 1992.
- Hedeșan 2011 Hedeșan Otilia, *Strigoii*, Cluj-Napoca, 2011.
- Ilieșiu 2011 Ilieșiu Nicolae, *Monografia istorică a Banatului: județul Caraș*, București, 2011.
- Kreuter 2001 Kreuter Peter Mario, *Der Vampirglaube in Südosteuropa. Studien zur Genese, Bedeutung und Funktion. Rumänien und der Balkanraum*, Berlin, 2001.
- Lecouteaux 2002 Lecouteaux Claude, *Vampiri și vampirism. Autopsia unui mit*, București, 2002.
- Levack 2006 Levack Brian P., *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, London/New York/Boston, 2006.
- Midelfort 2005 Midelfort H. C. Erik, *Exorcism and Enlightenment. Johann Joseph Gassner and the Demons of Eighteenth-Century Germany*, New Haven & London, 2005.
- Muchembled 1997 Muchembled Robert (coord.), *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, București, 1997.
- Petri 1992 Petri Anton Peter, *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums*, Marquarstein, 1992.
- Pócs 1999 Pócs Éva, *Between the Living and the Dead: A Perspective on Witches and Seers in the Early Modern Age*, Budapest, 1999.
- Summers 1968 Summers Montague, *The Vampire in Europe*, New York, 1968.
- Tallar 1784 Tallar Georg, *Visum Repertum Anatomico-Chirurgicum oder Gründlicher Bericht von den sogenannten Blutsäugern, Vampier in der Wallachey, Siebenbürgen und Bannat*, Wien/Leipzig, 1784.
- Lucrări în reviste și jurnale*
- Bologa 1935 Bologa Valeriu L., *Raportul din 1756 al unui chirurg german despre credințele românilor asupra moroilor*. În: *Anuarul Arhivei de Folclor*, III/ 1935, 159–168.
- Duma 1995 Duma Mihai, *Cultură populară și spirit iluminist. Vampiri și administrație în Banatul secolului XVIII*. În: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historia*, XL, 1–2, 1995, 105–122.
- Forțiu 2016 Forțiu Sorin, *Despre un Egris care nu-i Igrîș, ci Ezeriș sau cum a apărut planul unui Schanz drept fortificație medievală la Igrîș*. În: *Morisena*, nr. 2/2016, 1–9.
- Klaniczay 1987 Klaniczay Gábor, *Decline of Witches and Rise of Vampires in 18th Century Habsburg Monarchy*. În: *Ethnologia Europaea*, XVII, 1987, 165–180.
- Langer 1889 Langer Joseph, *Serbien unter der kaiserlichen Regierung 1717–1739*. În: *Mittheilungen des k. k. Kriegs-Archivs*, Band III, Wien, 1889, 155–247.
- Nowosadtco 2004 Nowosadtco Jutta, *Der „Vampyrus Serviensis“ und sein Habitat: Impressionen von der österreichischen Militärgrenze*. În: *Militär und Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*, 8/2004, Heft 2, 151–167.
- Petri 1961 Petri Anton Peter, *Blutsauger (Vampire) in den Aktenzügen der Temeschburger Landesadministration 1725–1753*. În: *Südostdeutsches Archiv*, IV/1961, 140–143.
- van Dülmen 1991 van Dülmen Richard, *Die Dienerin des Bösen. Zum Hexenbild in der frühen Neuzeit*. În: *Zeitschrift für Historische Forschung*, 18. Band, 1991, 385–398.
- Manuscrise (Teze Doctorat, Masterat, licențe) și rapoarte nepublicate*
- Mézes 2013 Mézes Ádám, *Insecure Boundaries. Medical experts and the returning dead on the Southern Habsburg borderland*, Central European University, Budapest, 2013, Disertație.

2.

Ob man eine, was ein für Frage?

130

R: Von der Frage, wie sie es nicht
 soll sie sagen, wohl aber von
 einem Blutspinnweben, welche Lunge
 sie in der Blutspinnweben Frage.

→ Morone auf der Frage Vampir
 werden, diese Blutspinnweben Frage
 Lunge Blutspinnweben Frage, Blutspinnweben
 sie in der Blutspinnweben Frage Blutspinnweben

Ob man eine, was ein für Frage?

R: Nein, falls aber Blutspinnweben, Blutspinnweben
 in der Blutspinnweben Blutspinnweben
 Lunge Blutspinnweben, welche Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben, Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben.

Fig. 1.

229. Ob man eine, was ein für Frage?

Morone Frage?

R: die Blutspinnweben Frage, Blutspinnweben
Blutspinnweben.

330. wie sollte Blutspinnweben, was ein für Frage?

Morone Blutspinnweben Frage?

R: sie sollte Blutspinnweben, Blutspinnweben
 in der Blutspinnweben Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben, Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben Blutspinnweben

→ Blutspinnweben

331. wenn sie Blutspinnweben Blutspinnweben,
Blutspinnweben Blutspinnweben, Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben, Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben Blutspinnweben?

R: Blutspinnweben Blutspinnweben.

332. Blutspinnweben, Blutspinnweben Blutspinnweben,
Blutspinnweben Blutspinnweben Blutspinnweben?

Morone Blutspinnweben Blutspinnweben?

R: sie sollte Blutspinnweben, Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben Blutspinnweben
Blutspinnweben Blutspinnweben Blutspinnweben.

→ Blutspinnweben

Fig. 2.

